

NAAMAL JA NAAMIK

Lahemaa vanasõnade valimikus "Meri andab, meri ottab" (Krikmann 1981: 69) on Kuusalust talletatud vanasõna Kedä ei nähtä naamaluss, sidä ei nähtä siidiski ja Haljalast selle vaste Keda ei nähta naamikus, seda ei sihita siidiski. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi murdekogudes on Kuusalu Pärismealt sama vanasõna koos seletustega: Kedä ei nähä siin naamalus, ei sidä silmädä siidiski, Kedä ei valadada viletsä riietega, ega sidä unheje riietega paremini tähele panna. Pärismealt on ka lause Öks rebalane riie, sie o naamalane, kel narmad rippuvad igäl puol. Viinistust on kirja pandud Kedä ei nähä naamaluss, sidä ei nähä siidiski 'Keda ei panda tähele kehvas riietuses, see ei ärata tähelepanu ka toredama riietuse korral'. Kuusalu eri külades on naamal, gen. naamala, mitm. naamalad, mitm. part. naamalu, iness. naamaluss 'katkised räbalased riided', vergu naamalad 'katki rebenenud võrgud'. Haljala naamik on 'vilets riie'. EKMS (Saareste 1958: 1145) toob Kuusalust naamalad ja Virumaalt naamikud, näämikud 'vanad ja halvad riided'. Simunast on vanasõna Keda ei nähta näämikus, seda ei sihita siidiski. Lüganusest on näämikud (Saareste 1963: 910). Neile haruldastele sõnadele pole vasteid muudest eesti murretest. Küll on aga otseseid häälikulisi vastavusi juba vanemas soome kirjakeeles: (Lönnrot) naama 'ansigte, mask, näsa' [/'nägu, mask, nina'/], aga ka 'den affallande huden pa renhorn' [/'põhjäpõdra sarvelt langev nahk'/], naamari, naamio, naamuri 'mask'. Kaasaegses soome keeles (NSSK) on naama 'ihmisen ja eläimen pään etupuoli' (s. t. nägu), naamari 'kasvojen t. koko pään peitteenä käytetty irtolaite' (s. t. mask), naamio = naamari. SKES tunneb asjast sõna naama 'kasvot' soome keelest ja ühendab selle lapi sõnaga nämme, namme jne. 'karvainen nahka, jonka peitossa poronsarvet kasvavat' [/'karvane nahk, mille all põhjäpõdra sarved kasvavad'/]. On lisatud, et see lapi tähendus esineb soome keele Peräpohjola murdeski, kuhu ta on saadud lapi keelest.

Häälikuliselt pole raskusi ühendada omavahel eesti, soome ja lapi sõnu. Järgnevalt peab käsitlema sedagi, kas ka semantiliselt on võimalik eesti sõnu kokku viia soome ja lapi omadega. Naamal ja naamik esineb just seal, kus eestlastel ja soomlastel on olnud õige tihedaid suhteid, kuhu on üle lahe tulnud soome siirdlasi, kes on toonud kaasa ka soome kombestikku ja tavasid. Neilt aladelt on käidud ka Soomes. Seal, kus esineb sõna naamal jne., eriti aga just Kuusalus, peeti tabanipäeva 26. detsembril. Siis käisid tabanisandid talust tallu, nagu käisid mårdi ja kadrisandid. Tavaliselt olid tabanisandid mehed. Neil olid pahupidi kasukad seljas ja maskiks takust habemed. Sandid laulsid tallu sisse tulles: Taban on tagusta tehtud, / kuerakarvust on kuutud, / linaluust on lougudatud, / hundinahast on ommeletud (ERL 1969: 331; 1974: 123). See laulgi iseloomustab tabanisantide maskeerivat rõivastust. Soomes on peetud ja peetakse praegugi tapani't. Tabanipäeval algasid sanditamised, mis kestsid nuudipäevani 7. jaanuaril. Tabanipäeval käisid või käivad praegugi naamioidut (s. t. maskeeritud) joulupukit, joulühämmät ja joulühjät talust tallu peamiselt vägijooke saamas. Üks sanditaja oli ratsa (valgel) hobusel, sest Taban oli hobuste kaitsja. Nuudipäeval (hiiva-nuutti ehk nuutti) olid sanditajatel mitmekesisemad naamiot ehk naamurit. Poistel oli seljas tüdrukute ja tüdrukuil poiste rõivaid, ees oli looma- ja muukujulisi maske (Vilkuna 1968: 21; 296-300). Kui tuldi tallu tantsima ja naljatlema, lasti pererahval arvata, kes on iga naamioitu (Bregenhøj 1981: 35-42). Kuusaluski oli tuntud iivaknuudi- ehk nuudipäev. Võib siis arvata, et tabanipäeva ja võimalikult ka nuudipäeva maskeeritud sandid, kellel võisid seljas olla igasugused närused rõivadki, on Kuusalus ja Haljalas andnud soome keelest saadud sõnatüvele naama- uue tähenduse; maskirõivast sai vilets, räbalane rõivas. Eesti sõnadel on soome omadega erinevad tuletusliited, nimelt -la ja -ik. Lahemaal on aga teisigi sõnu, mis halvustavalt tähistavad rõivastusesemeid ning mille lõpus on liide -la, nagu Kuusalus kõntlad 'vanad ja halvad rõivad', Haljalas nagalad 'räbalased rõivad, hilibud'. Liide -ik on tavaline kehakatete nimetustes: seelik, pihik, rätik, hibalik, hibarik 'õhuke rõivas' jne. Eesti keeles on näiteid sellestki, kuidas rõivaese võib saada halvustava tähenduse, mida tal algselt polnud. Mainitagu selleks sõna kaltsud, mis kunagi tähistasid jalarätte, sääriseid ja veelgi varem (alus)pükse kõrvuti sõnaga kaltsad.

Lahemaalt kaugemale levides on soomlastelt saadud haruldases sõnas toimunud häälikumuutusi: naamikust on saanud näämik ja nääimik. Pejoratiivse varjundiga sõnades pole a ja ä vaheldus ebatavaline: naaklema ja nääklema, nappama ja näppama, napsakas ja näpsakas jne.

L ü h e n d i d j a k i r j a n d u s

B r e g e n h ø j , C. 1981, Naamio, leikki ja järjestys.- Pelit ja leikit, Helsinki (Kalevalaseuran vuosikirje 61).

ERL 1969 = T e d r e , Ü. Eesti rahvalaulud. Antoloogia I, Tallinn.

ERL 1974, Eesti rauvalaulud. Antoloogia IV, Tallinn.

K r i k m a n n , A. 1981, Meri andab, meri ottab. Valimik Lahemaa vanasõnu, Tallinn.

NSSK = Nykysuomen-sanakirja III, Porvoo-Helsinki 1954.

S a a r e s t e , A. 1958, Eesti keele mõisteline sõnaraamat I, Stockholm.

--- 1963, Eesti keele mõisteline sõnaraamat IV, Stockholm.

SKES = T o i v o n e n , Y. H., I t k o n e n , E., J o k i , A. J., Suomen kielen etymologinen sanakirja II, Helsinki 1958.

V i l k u n a , K. 1968, wuotuinen ajantieto. Vanhoista merkkipäivistä sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenterista enteineen. Toinen, korjattu ja lisätty painos, Helsinki.

П. А р и с т э
(Тарту)

НААМАЛ И НААМИК

Р е з ю м е.

На Лахемаа на южном берегу Финского залива имеются в эстонском языке слова naamal(ad), naamik(ud), naamik(ud) 'лохмотья, рвань, тряпье'. В финском языке являются их этимологическими соответствиями naama 'лицо, морда', naamio, naamari 'маска'. В Финляндии от Степанова дня (Tapani - 26.12) до Кнута (Nuutti - 7.1) ряженые ходили по домам в вывернутых шубах и необыкновенной одежде с масками животных или страшилищ - naamio, naamari. Южный берег Финского залива имел тесные связи с Финляндией. Многие финны переселились на Лахемаа. Благодаря этим переселенцам Степанов день с ряжеными стал известным и у эстонцев, у которых маска и странная одежда ряженых naamalad, naamikud получили новое значение 'лохмотья, тряпье'.